

досягнення мети. Подолання цих труднощів передбачає вихід у рефлексивну позицію, проблематизацію обраного способу, його перетворення, тобто вибір іншого варіанта дії.

На *проблемному рівні* майбутній педагог виступає суб'єктом своєї професійної дії; він активно шукає і констатує засоби реалізації цінностей освіти як знаряддя професійної самореалізації, тому труднощі на цьому рівні є наслідком неадекватності засобів їх реалізації.

Вектор розвитку професійної свідомості майбутнього вчителя початкової школи спрямований на освоєння техніки рефлексивного аналізу, зміни інтенції (від лат. *intentio* — прагнення до чогось, намір) з об'єкта діяльності на саму діяльність і формування на цій основі механізму ціннісно-сміслового самовизначення.

Професійну мобільність при цьому можна вважати тією рушійною силою, яка сприяє переходу внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя в зовнішню активність, гнучкість, що засвідчують ефективність педагогічної діяльності. Щодо феномена «професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів» у контексті дослідження як робоче визначення пропонується таке: це інтегральне утворення в цілісній структурі особистості й діяльності вчителя, що передбачає високий рівень професійної компетентності, вимагає педагогічної гнучкості (мислення й діяльності), готовності до педагогічно обґрунтованого та оперативного відбору і реалізації оптимальних способів розв'язання завдань, залишаючись у педагогічному просторі школи першого ступеня. Своєрідність вияву професійної мобільності саме вчителя початкових класів зумовлена багатопредметністю викладання та специфічністю його особистісно-професійних функцій і найбільш суттєво позначається на позитивній динаміці процесів самоактуалізації та самореалізації.

Отже, інноваційний підхід у навчанні майбутніх учителів сприяє формуванню механізмів самореалізації, розкриттю творчого потенціалу учасників освітнього процесу вищої школи, створенню «еталонів» професійно мобільної поведінки й діяльності.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з дослідженням самоосвітньої діяльності як важливого педагогічного ресурсу професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. — К., 2004. — 168 с.
2. Интерактивные методы в образовании: личностно-созидающие смыслы: сборник научных статей. — Хабаровск, 2002. — 263 с.
3. Онушкин В. Г. Образование взрослых: междисциплинарный словарь терминологии / В. Г. Онушкин, Е. И. Огарев. — Воронеж, 1995. — 232 с.
4. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. — 1998. — № 12. — С. 13–17.
5. Пригожин Л. А. Инноватика — зачем она? / Л. А. Пригожин // Проблемы теории и практики управления. — 1988. — № 2. — С. 53.
6. Сазонов Б. В. Субъект в процессе нововведений / Б. В. Сазонов / Нововведение как фактор развития: сб. трудов. — М., 1987. — С. 84–94.
7. Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. — М.: ИЧП «Издательство «Магистр»», 1997. — 221 с.
8. Слободчиков В. И. Выявление и категориальный анализ нормативной структуры индивидуальной деятельности / В. И. Слободчиков // Вопросы психологии. — 2000. — № 2. — С. 3–18.
9. Современный словарь иностранных слов. — М., 2001. — С. 238.

УДК 378.016

Людмила БЕРЕЗОВСЬКА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито педагогічні умови формування професійно важливих якостей майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної підготовки.

В статье раскрыто педагогические условия формирования профессионально важных качеств будущих учителей начальной школы в процессе педагогической подготовки.

The article is on the pedagogical of forming professionally of important qualities of teacher are exposed in the process of professional preparation.

В останні роки перед вищою педагогічною школою України стоїть завдання формування фахівців-професіоналів, які поєднують глибокі фундаментальні теоретичні знання і практичну підготовку. Основні вимоги до педагогічних кадрів і рівня їхньої підготовки знайшли відображення у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти в Україні. Особливого значення набуває проблема якісної підготовки випускників педагогічних вузів у зв'язку з їхньою майбутньою різносторонньою діяльністю, участю у розвитку освіти, науки, виробництва, духовного життя суспільства.

Актуальність проблеми формування професійно важливих якостей педагога є багатоаспектною. Її розв'язання передбачає формування професійно важливих якостей у контексті концепції професіоналізації та обґрунтування на цій основі педагогічних умов, які забезпечуватимуть розвиток системи професійно значущих якостей педагога у процесі фахової підготовки.

Проблемі формування професійно важливих якостей педагога присвячені роботи І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Сластьоніна, О. Щербакова та інших. Особливості розвитку певних якостей розкрито у роботах І. Богданової, З. Курлянд, К. Левітана, О. Пехоти, В. Симонова та інших.

Цінність вищої освіти, цінність професії, якою опановує індивід, самоцінність особистості кожного студента — це те, що повинно культивуватися, виховуватися і розвиватися у ВНЗ. Професійне самовизначення як складова частина особистісного самовизначення — процес тривалий, не обмежений у часі, але залежний від вікових характеристик, ситуацій, оточення, який має особливості на кожному етапі становлення професіонала. Особливістю професійного самовизначення на етапі навчання у ВНЗ є формування професійної самосвідомості, основними характеристиками якої є прагнення до відкриття свого внутрішнього світу, виражена спрямованість на майбутнє, відносна стабілізація процесів самосвідомості, висока самокритичність, помітний перехід від орієнтації на оцінку інших людей до орієнтації на самооцінку, прагнення до самоствердження у групі та ін.

У психолого-педагогічній науці сформувалось декілька підходів до розробки цілісної концепції професіоналізації. Найбільш поширеним є підхід із позицій професійної відповідності. У межах цього підходу процес професіоналізації розглядають як формування або досягнення професійної відповідності, провідними критеріями якої є професійна успішність і задоволення працею (К. Гуревич, Н. Левітов, К. Платонов).

Згідно із другим підходом (О. Конопкін, Т. Кудрявцев, С. Смірнов) професіоналізацію розглядають як формування певної ієрархії допрофесійної і професійної готовності до трудової діяльності.

Іншою особливістю педагогічної діяльності є її творчий характер. Важливий не тільки предмет педагогічної творчості — людина, яка розвивається, але і її «інструмент» — особистість учителя-творця. Отже, творчість у навчально-виховному процесі є результатом праці та зусиль педагога, що веде до створення педагогічних інновацій. Педагогічні інновації — це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Слід зазначити, що тільки творчий учитель може сформувати творчу особистість вихованця, допомогти йому виявити свої нахили і здібності самоактуалізуватися та розкритися.

Самоосвітня діяльність людини — найбільш активний і плідотворний етап у формуванні професійних якостей педагога. За словами відомого педагога К. Ушинського, вчитель живе до тих пір, поки він вчиться; як тільки він перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель.

Самовдосконалення — безперервний процес, який постійно розвивається. Важко зустріти педагога, який би сказав про себе, що він досяг вершини педагогічної майстерності, що подальша робота йому не потрібна.

Організація самовдосконалення передбачає здійснення спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення ефективності роботи вчителя стосовно професійної майстерності. До них належать:

- вивчення й осмислення нових підходів до розвитку сучасної освіти та вимог до особистості вчителя;
- самооцінка своєї діяльності; визначення сильних та слабких сторін;
- планування роботи, створення програми самовдосконалення;
- активна пошуково-дослідна діяльність.

Виходячи із загальних вимог та своїх можливостей, кожному майбутньому вчителю доцільно скласти перелік конкретних прийомів, методів і правил професійного самовдосконалення, які слугуватимуть своєрідним орієнтиром (ідеалом) найбільш ефективної педагогічної діяльності. Розробкою цієї проблеми займався В. Гоголев. Дослідник вивчав професійний ідеал студентів педагогічних інститутів з 1-го по 5-й курси і дійшов висновку, що професійний ідеал студентів усіх курсів і факультетів дуже бідний. Найбільш значущими якостями для них є «знання свого предмета» та «любов до дітей».

Метою нашого дослідження є пошук оптимальних шляхів формування професійно важливих якостей педагога, які відповідали б сучасним вимогам суспільства, оскільки ефективність функціонування системи загальної середньої освіти значною мірою залежить від професійних якостей педагогічних кадрів.

У Державній програмі «Вчитель» зазначається, що «саме через практичну діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини» [2, с. 4].

У ході дослідження нами була вивчена зміна уявлень про професійно важливі якості педагога до і після проходження педагогічної практики студентами 5-го курсу педагогічного інституту. Нами також було визначено критерії та показники сформованості професійних знань, умінь та особистісно-значущих якостей. Для цього було проведено анкетування, у процесі якого майбутні вчителі-початківці визначали найбільш оптимальну для себе послідовність із десяти запропонованих особистісних якостей щодо їх значення у професійній діяльності вчителя. Найбільш важливими особистісними якостями до проходження педагогічної практики студенти вважали такі: доброзичливість, тактовність, гуманність, толерантне ставлення до дитини (45 %); стриманість, вміння вислухати, дати пораду (32 %); ерудованість, компетентність (28 %); цілеспрямованість, працелюбність (17 %); педагогічна самоосвіта, робота над собою (12 %); творчий підхід (9 %); оптимізм (6 %).

Як засвідчують результати дослідження, студенти по-різному уявляють значущість професійно важливих якостей особистості педагога. Більшість із них недооцінюють такі професійно важливі якості й характеристики вчителя як креативність та інноваційність у педагогічній діяльності, здатність до самоосвіти та самовдосконалення.

Важливим чинником професійного становлення майбутніх учителів є проходження педагогічної практики. Саме вона дає можливість студентам спробувати себе у ролі вчителя, зрозуміти психологічні особливості учнів, переконатися у правильності вибору майбутньої професії. Під час проходження практики у студентів також формується уявлення про вимоги, що ставляться до особистості вчителя, відбувається переосмислення уявлень про значення тих чи інших якостей педагога.

З метою виявлення у студентів важливості та пріоритетності професійних якостей майбутнього педагога нами було проведено анкетування. Дані анкет засвідчують, що рейтинг цих характеристик після проходження студентами педагогічної практики значно змінився. Так, на перше місце майбутні педагоги ставили такі: самовдосконалення професійної діяльності (45 %); робота над собою (38 %); самоосвіта (34 %); педагогічна

творчість (32 %); розвиток комунікативних здібностей (25 %); любов до професії, дітей (18 %).

Крім цього, вважаємо, що не менш важливими якостями майбутнього вчителя, який збирається працювати в умовах сучасної адаптивної школи, є наполегливість, діловитість, чіткість, уміння бачити нове в навчальному закладі.

Отже, важливим фактором професійної готовності майбутнього вчителя до роботи у школі є професійна адаптація студентів, яка відбувається під час проходження педагогічної практики і має за мету сприяти формуванню вміння застосовувати набуті теоретичні знання, вміння та навички у процесі практичної діяльності. Наявність професійного інтересу і прагнення до самовдосконалення породжують у студентів бажання розвивати в себе необхідні для професії знання, вміння, якості. У ході дослідження визначено педагогічні умови, які сприяють формуванню професійно важливих якостей майбутніх учителів. До них належать: спрямованість педагогічної підготовки на розвиток потреби у самовихованні професійно важливих якостей; створення гуманізованої творчої системи відносин між суб'єктами педагогічного процесу; індивідуально-творчий підхід. Предмет подальших досліджень — розробка методики формування у майбутніх учителів початкової школи професійно важливих якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемчик Г. І. Вища школа в Україні: реалії і тенденції розвитку: монографія / Г. І. Артемчик, В. В. Попович, І. І. Січкаренко. — К., 2004. — 176 с.
2. Державна програма «Вчитель» // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2002. — № 10. — С. 4–32.
3. Кремень В. Підготовка вчителя в умовах переходу загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання / В. Кремень // Освіта України. — 2003. — № 42–43. — С. 4–10.
4. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища школа, 2004. — 422 с.
5. Ткаченко М. В. Професійно значущі якості особистості педагога та основні підходи до їх класифікації / М. В. Ткаченко // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. — 2004. — № 8–9. — С. 40–45.

УДК 378.014.543.22:373.3

Нагалия КАРАПУЗОВА, Нагалия МАНЖЕЛІЙ

ІННОВАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито педагогічні умови і технології організації навчально-виховного процесу у вищій школі, що сприяють ефективному використанню педагогічних інновацій майбутніми вчителями початкових класів у своїй професійній діяльності.

В статье раскрыто педагогические условия и технологии организации учебно-воспитательного процесса в высшей школе, способствующие эффективному использованию педагогических инноваций будущими учителями начальных классов в своей профессиональной деятельности.

The article illuminates the problems of studying and bringing-up process organizing at the Departments of Primary Teachers Education. The aim of this organizing process is to create the definite conditions of providing innovations into the studying process of primary school, being supported with the complex of organizing, memhodic and psychological activities.

Реформування шкільної освіти в Україні передбачає значні зміни у змісті, формах організації, технологіях навчання майбутнього вчителя. Усвідомлюючи роль і значення педагога як рушійної сили освітянських реформ, вищі навчальні заклади реалізують програми інноваційного розвитку, де одним із важливих завдань визначають оновлення професійної компетентності вчителя в умовах інноваційної діяльності. Останнім часом відбувається переосмислення системи пріоритетів безперервної педагогічної освіти, у